

Instytut Filologii Wschodniostowiańskiej Filii UW w Białymstoku
Białystok

MICHAŁ KONDRATIUK

*Termin chrześcijański pochodzenia greckiego w nazwie wsi
Staworowo i antroponimach typu Stawor, Staworko*

Terme chrétien d'origine grecque dans le nom du village *Staworowo* et
dans les anthroponymes du type *Stawor, Staworko*

Wieś *Staworowo* (nazwa gwarowa: *Stav'oracy*, gen. *Stav'oracy*, loc. *u Stav'oracy*, rzadziej — *Stav'oravo*, gen. *Stav'orava*, loc. *u Stav'orave*, adi. *stav'orayski*) leży w gminie Sidra woj. białostockiego, w odległości około 18 km na północ od miasta Sokółka. Nie znany jest czas założenia wsi. Obecna nazwa wsi nie występuje w czasie przeprowadzanej powiatu włocławskiej w latach 1558–1562. Osada *Staworowo* wymieniona jest w parafii Sidra w roku 1844, kiedy przeprowadzano rewizję parafii diecezji wileńskiej przez Michała Jana Zienkowicza Synod 97. Następne poświadczenia źródłowe o wsi *Staworowo* pochodzą z roku 1784 Rkps I-6007 s. 134, z lat 1795–1800 Mapa Sotz, 1878–1886 SZ 43, końca XIX wieku SG XI 304 i innych spisów miejscowości XX wieku. We wszystkich źródłach forma oficjalna nazwy brzmi tak samo: *Staworowo*. Na obszarze Polski nie ma innej nazwy miejscowości o takim samym lub podobnym brzmieniu. Miejscowa ludność tłumaczy nazwę wsi tym, iż dawniej było tu dużo zbójów, złodziei: „*stovar'ou*, z ros. *vor* 'złodziej' i stąd nazwa: *Stavor'ovo* (informator: Stojak Edward).

Interesującym jest fakt, iż w omawianej i wielu okolicznych wsiach występuje nazwisko: *Staworko*, gwarowo przeważnie *Stav'orka*. I tak w gminie Nowy Dwór nazwisko to zarejestrowano we wsiach: Butrymowce (nosi je jedna rodzina), Chilmony (2 rodziny, dalej: rd), Choruzowce (1rd), Duba-

śno (6rd), w gm. Dąbrowa Białostocka nazwisko *Stav'orka* zapisano we wsi Łozowo (1rd), w gm. Kuźnica Białostocka — we wsi Zajzdra (2rd), w mieście Sokółce (4rd), poza tym we wsi Kniaziówka (1rd), gm. Korycin oraz wsi Staworowo (1rd), gm. Sidra. W wymienionych wyżej miejscowościach nazwisko *Staworko* nosi łącznie 19 rodzin, co przy przeciętnej liczonej po 3 osoby na każdą rodzinę stanowi 57 osób, zaś przy średniej 4 osoby na rodzinę stanowi 76 osób. W tej chwili kartoteka nazwisk mieszkańców regionu białostockiego¹ nie jest pełna i dlatego nazwisk tych może być więcej. Według *Słownika nazwisk współcześnie w Polsce używanych*, wydawanego przez K. Rymuta (t. IX, Kraków 1994, s. 45) w całej Polsce nazwisko *Staworko* nosi 146 mieszkańców, z tego w woj. białostockim 62 mieszkanców. Dane te w odniesieniu do białostockiego nie są dokładne, ponieważ do banku danych PESEL na koniec 1990 roku nie zdołano wprowadzić kompletnych informacji, z woj. białostockiego nie uwzględniono 66 300 osób. Można przypuszczać, iż na Białostocczyźnie nazwisko *Staworko* nosi około 70 mieszkańców, to jest połowa wszystkich mieszkańców Polski o tym samym nazwisku. Pozostała część osób o tym nazwisku mieszka w 14 innych województwach, z tego najwięcej w woj. katowickim — 14 osób, legnickim — 13 osób i olsztyńskim — 10 osób.

Nazwisko: *Stawor*, które mogło być podstawą derywacyjną nazw osobowych *Staworko* (*Stawor+ko*), jest zarejestrowane w woj. kaliskim i służy do identyfikacji tylko jednej osoby. W województwie tym nie notowano natomiast nazwiska *Staworko*. Mimo popularności nazwiska *Staworko* w północnej części woj. białostockiego, nie możemy stwierdzić, iż z tego rejonu Białostocczyzny rozprzestrzeniło się ono na całą Polskę. Jego dzisiejsze geograficzne rozmieszczenie mogło być wywołane migracją ludności w Polsce po drugiej wojnie światowej.

Nazwy miejscowości o podobnym brzmieniu do omawianej: *Staworowo*, gw. *Stav'oravo*/*Stav'oraŭcy* występują na Białorusi i Ukrainie. Oto one: *Staw'orova*, wersja ros. *Stavr'ovo*, wieś w rejonie brasławskim, obwodu witebskiego RapW 366; *Staw'oroucy*, wersja ros. *Stavr'ovcy*, wieś w rejonie Szczuczyn, obwodu grodzieńskiego RapG 230. Wieś ta występuje w dokumentach

¹ W Zakładzie Białorutenistyki Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku opracowywany jest *Słownik nazwisk mieszkańców regionu białostockiego*, który zawiera wszystkie nazwiska z tego obszaru, zapisane w postaci oficjalnej, urzędowej i w wymowie gwarowej zarejestrowanej w terenie. Podaje się w nim liczbę rodzin noszących dane nazwisko oraz miejscowości, w których to nazwisko występuje. Celem tego słownika będzie objaśnienie nazwisk ze wskazaniem ich geografii i frekwencji. W tej chwili słownik zawiera około 11 tysięcy haseł i obejmuje 2/3 powierzchni Białostocczyzny.

już w 1558 roku pod nazwą: siolo *Krupa*, ale na marginesie później dopisano „ad praesens *Stawrowce*”. Nazwa *Krupa* pochodziła od nazwania mieszkającego tam młynarza *Pawła Krupy* PKGE I 266; *Staur'y*, wersja ros. *Stavr'y*, wieś w rejonie Orsza, obwodu witebskiego RapW 366. Na Ukrainie notujemy dziś nazwy: *Stavriv*, wieś w rejonie Młyniw, obwodu roweńskiego UATP s. 380, pozycja 667. To zapewne tę wieś wymienia Matwiej Lubawskij, istniejącą w XVI wieku w ziemi wołyńskiej pod nazwą *Stavrovo* Lubawski, s. 218; *Stavrove*, wieś, rejon Kotowski, obwodu odeskiego UATP s. 331, poz. 697; *Stavrivka*, wieś, rejon Iwankiw, obwód kojowski UATP s. 215, poz. 465; *Stavrivka*, wieś, rejon Bobryneć, obwód kirowogradski UATP s. 235, poz. 75. Na północnym Kaukazie w Rosji jest także miasto *Stawropol*, którego nazwa składa się z członów: *Staur(o)+pol* W. Nikonow 393, J. Staszewski 403.

Trudno jest określić geografę i popularność nazwisk o brzmieniu tym samym lub podobnym do *Stawor*, *Staworko* na obszarze Białorusi czy Ukrainy ze względu na brak odpowiednich źródeł. W największym zbiorze antroponimów z terytorium Białorusi opracowanym przez M. Biryłę podane są nazwiska *St'aver*, *Staur'ou*, *Staur'ovič* BirBA II 391, ale bez lokalizacji i liczby poświadczeń. W słowniku imion staroruskich N. Tupikowa notowane jest imię: *Stavrъ* Tup 731. Rosyjskie imię *Stavr* jako odpowiednik mołdawskich: *St'avru*, potocznie *St'aver* podaje A. Jeremija i M. Kosničjanu w pracy pt. *Imiona własne. Antroponimiczny informator*, Kiszyniew 1974, s. 65, 84 napisanej po mołdawsku i rosyjsku². Forma *St'aver*, występująca jako wariant potoczny rumuńskiego imienia *St'avru*, pełni w Mołdawii także funkcję nazwiska Jerem 112. W frekwencyjno-etymologicznym słowniku imion własnych Bułgarów mamy kilka form interesującego nas imienia: *Stávri*, *Stávré*, *Stávro*, *Stáv'r'o* Kovačev 1969.

Na Litwie zanotowano nazwiska: *Stavāras*, oficjalne — *Stavar*, jedno w Wilnie i jedno w miejscowości Varėna (polska n. Orany), *Stavāris*, dwa nazwiska w miasteczku Orany, a także nazwisko: *Staurylā* (2×) w miejscowości Kurkliai, rejon Anykščiai LPŽ II 813–814. Od tej ostatniej nazwy osobowej pochodzi nazwa wsi: *Staurylai* (co w tłumaczeniu na język polski brzmi: Stawryły), leżąca w rejonie Telšiai LATSŽ II 289. Autorzy *Słownika nazwisk litewskich*³ wiążą wspomniane tu nazwy osobowe i derywowane od nich, typu: *Staverskis* LPŽ II 814, ze staroruskim antroponimem *Stavrъ*, białrus. n. os. *Stavier*, *Staurou*, *Staurovič*, bułg. *Stavro*. W wypadku nazw osobowych z terenu Litwy można tylko dodać, że w nazwiskach: *Stavār-as*,

² А. Еремия, М. Косничяну, *Нуме де персоане (Индриптар антропонимик)*, Едиция а трей, ревезутэ ши комплекатэ, Кишинзу 1974.

³ *Letuvių pavardžių žodynas*, t. I–II, Ats. red. A. Vanagas, Autoriai: A. Vanagas, V. Maciejauskienė, M. Razmukaitė, Wilno 1985–1989.

Stavār-is, *Staur-ylà* podstawą derywacyjną nazw osobowych są: *Stavar-*, *Staur-* natomiast *-as*, *-is* końcówkami rodzaju męskiego, zaś *-yl-a* przyrostkiem. Antoponim: *Koźniło Stawryłow* zarejestrowano w 1578 roku we wsi Grzebienie, obecnie gm. Dąbrowa Białostocka, położonej w niewielkiej odległości od analizowanej tu miejscowości Staworowo w gm. Sidra na Białostoczczyźnie Citko 186.

Przytoczone wyżej antroponimy i toponimy z terenu Polski, Białorusi, Ukrainy, Rosji i Litwy świadczą o używaniu dawniej na tych obszarach imienia chrześcijańskiego: *Stavr* i jego wariantów *Staver*, *Stavor* (w Litwie: *Stavār-as*, *-is*), które są słowiańskimi odpowiednikami greckiego imienia *Stavrós* (Σταυρός) od apelatywu grec. σταυρος ‘krzyż, słup’. Krzyż występuje tu jako przedmiot — narzędzie męki Chrystusa i symbol. Jest to imię symboliczne, związane z wydarzeniem biblijnym, męką Chrystusa lub z nazwą święta liturgicznego. W cyzjojanach *krzyż* oznacza święta Podwyższenia św. Krzyża (14 września) i Znalezienia św. Krzyża (3 maja), por. Vasmer III 742–743, Skul II 47, MalCh 267.

Geografia antroponimów i nazw miejscowości utworzonych od podstawy: *Stavr* i wariantów *Staver*, *Stavor*, pochodzenia greckiego, świadczy o możliwości przejmowania antropoleksmów bez rodzimej motywacji apelatywnej. W wielu językach słowiańskich są również własne odpowiedniki imion chrześcijańskich pochodzenia obcego. W języku staropolskim odpowiednikiem grec. *Stavrós* było imię: *Krzyż*, *Krzyż-an*, w staroczeskim: *Křižan*, łubzyckim: *Křižan* MalICH 268; W języku bułgarskim, gdzie imię greckie przejęte w drodze adaptacji fonetycznej i paradygmatycznej występuje i obecnie w wielu wariantach, zarówno dla nazywania mężczyzn (zob. wyżej) jak i kobiet (*Stávra*, *Stavríca*, *Stavrúda*, *Stavrúla*), ma rodzimy odpowiednik: *Kpěcmo*, *Kpěcmъo*. Frekwencja imienia rodzimego *Krěstъo* w stosunku do zapożyczonego: *Stávri* jest jednak ponad dziewięciokrotnie wyższa Kavačev 115, 169, 197, 200. Imię chrześcijańskie *Stávru*, *Stáver* jest nadal używane także w Mołdawii Jerem 65, 84. Nie figuruje natomiast w słowniczkach imion języka białoruskiego, rosyjskiego, ukraińskiego, polskiego i litewskiego⁴.

Według klasyfikacji znaczeniowej nazw miejscowych W. Taszyckiego⁵ nazwa *Staworowo* należy do kategorii nazw dzierżawczych. Została utworzona od n. os. *Stavor* za pomocą formantu *-owo*, natomiast forma gwarowa na-

⁴ Mam tu głównie na myśli słowniki M. Biryły, M. Sudnika, N. A. Pietrowskiego, współautorów S. P. Lewczenko, L. H. Skrypnyk, N. P. Dziatkwiśka (z Ukrainy), J. Bubaka, M. Malec i innych z Polski oraz z Litwy B. Sawukinasa, K. Kuzawinisa, a także A. Vanagasa.

⁵ W. Taszycki, *Słowiańskie nazwy miejscowe. (Ustalenie podziału)*, Kraków 1946; przedruk: *Rozprawy i studia polonistyczne*, t. I, Wrocław 1958, s. 228–268.

zwy oficjalnej, która z białoruska brzmi: *Stav'oracy*, mieści się w grupie nazw patronimicznych oznaczających pierwotnie potomków lub poddanych człowieka, którego imię, przydomek czy nazwa zawodu lub godności tkwi w nazwie miejscowej. Wykładnikiem formalnym nazwy jest sufix białus. *-acy* równoznaczny pol. *-owce*.

SKRÓTY ŹRÓDEŁ I LITERATURY

- BirBA — Biryła M. V., *Belaruskaja antrapanimija*, t. I–III, Mińsk 1966, 1969, 1982.
- Citko — Citko L., „Antroponimia polsko-białoruskiego pogranicza w XVI wieku”, Białystok 1993 (maszynopis).
- Jerem — Eremija A., Kosničjanu M., *Nume de persoane (Ličnyje imena. Antroponimičeskij spravočnik)*, Izdanie 3, Kišinev 1974.
- Kovačev — Kovačev N. P., *Čestotno-tolkoven rečnik na ličnite imena u Bělgarite*, Sofia 1987.
- LATSŹ — *Lietovus TSR administracinio-teritorinio suskirstymo žinynas*, II dalis, Parengė Z. Noreika ir V. Stravinskas, Wilno 1976.
- LPŹ — *Lietuvių pavardžių žydonas*, t. I, A–K, t. II, L–Ž, Ats. red. A. Vanagas, Autoriai: A. Vanagas, V. Maciejauskienė, M. Razmukaitė, Wilno 1985–1989.
- Lubawski — Ljubavskij M. K., *Oblastnoje deljenje i mestnoje upravljenje litovsko-russkogo gosudarstva ko vremeni izdanija pervogo Litovskogo statuta*, Istoričeskije očerki, Moskwa 1892.
- MaliCh — Malec M., *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*, Kraków 1994.
- Mapa Sotz — *Topographisch Militarische Karte Neuen Ostpreussen*, Herausgegeben vom D. F. Sotzmann, Berlin 1808.
- Nikonov — Nikonov V. A., *Kratkij toponimičeskij slovar'*, Moskwa 1966.
- PKGE — *Piscovaja kniga Grodnenskoj ekonomii s pribalenijami*, Wilno 1881–1882, cz. I–II.
- RapG — Rapanovič Ja. N., *Sloŭnik nazvaŭ naselenych punktaŭ Grodzenskaj voblastci*, Mińsk 1982.
- RapW — Rapanovič Ja. N., *Sloŭnik nazvaŭ naselenych punktaŭ Vicebskaj voblastci*, Mińsk 1977.
- Rkps I–6007 — Opisanie parafii dekanatu grodzieńskiego z roku 1784, Centralna Naukowa Biblioteka AN Ukrainy w Kijowie, Dział Rękopisów, I nr 6007.
- SG — *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warszawa 1880–1902, t. I–XV.
- Skul — Skulina T., *Staroruskie imiennictwo osobowe*, Wrocław 1973–1974, cz. I–II.
- Staszewski — Staszewski J., *Mały słownik, pochodzenie i znaczenie nazw geograficznych*, wyd. III, Warszawa 1968.
- Synod — *Synodus dioscesana Vilmnensis ab. . . Michaela Joanne Zienkovicz. . . episcopo Vilmnensi. . . celebrata*, Wilno 1744.
- SZ — *Spisok zemlevladenij v Grodnenskoj gubernii*, sostavil P. Dikov, Grodno 1890.

- Tup — Tupikov N. M., *Slovar' drevnerusskich ličnych sobstvennych imen*, „Zapiski Otdelenija russkoj i slavjanskoj archeologii Russkogo archeologičeskogo obščestva” VI, Spb., 1903, s. 58–913.
- UATP — *Ukrajnśka RSR. Administrativno-teritorialnyj podil na 1. sičnja 1972 roku*, Kijów 1973.
- Vasmer — Fasmer M., *Etimologičeskij slovar' russkogo jazyka*, perevod s nemeckogo i dopolnenija O. N. Trubačeva, Moskva 1964–1974, t. I–VI.

INNE SKRÓTY

adi.	—	<i>adiectivum</i>	gw.	—	gwarowy
białus.	—	białoruski	loc.	—	<i>locativus</i>
bulg.	—	bułgarski	n. os.	—	nazwa osobowa
gen.	—	<i>genetivus</i>	pol.	—	polski
gm.	—	gmina	poz.	—	pozycja
grec.	—	grecki	ros.	—	rosyjski

RÉSUMÉ

L'article explique le nom de la localité *Staworowo*, située dans la partie nord-est de la voïévodie de Białystok, ainsi que des noms propres du type *Stawor*, *Staworko*. Dans toute la Pologne il n'y a qu'un village nommé *Staworowo*, en patois *Stav'oraucy*, et seulement une personne qui s'appelle *Stawor*. Les personnes qui portent le nom de *Staworko* sont en Pologne au nombre de 150 environ, dont la moitié habitent la partie nord de la région de Białystok.

En se référant aux noms de localités et aux noms propres semblables, rencontrés en Biélorussie, en Ukraine, en Russie et en Lituanie, on constate que le toponyme *Staworowo* et les anthroponymes du type *Stawor*, *Staworko*, *Staurowicz* proviennent du nom grec Σταυρος < de l'appelatif grec *stavrós* 'croix, poteau'. La croix signifie ici et l'objet, et le symbole. L'auteur souligne le fait que, dans certains pays slaves, on rencontre — à côté de ce nom — son équivalent avec une motivation appellative indigène.